

ΜΗΧΑΝΕΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΠΛΗΡΩΤΕΑ ΜΟΝΟΝ : 'Εν 'Αθήναις καὶ ταῖς ἐπαρχ. φρ. 20. — 'Εν τῷ ἐξωτ. φρ. 30

ΑΓΓΕΛΙΑΙ : ἀπὸς ἡ δὲ, λ. 40, τρεῖς ἑως ἑξάκις λ. 20, κατὰ μῆνα λ. 15, ἔτος ἡ ἐξαμηνίαν λ. 10.

— ΓΡΑΦΕΙΟΝ, ὁδὸς Μουσῶν, Ἀριθ. 6, ἀπέναντι τῆς οἰκίας Φιλήμονος παρὰ τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος. —

B. ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΚΗΔΕΙΑ ΑΛΕΞ. ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΥ

'Απὸ τῆς πρώτης τοῦ Σαββάτου πᾶσα ἡ πόλις τῶν 'Αθηνῶν περιεβλήθη τὴν μορφήν εὐρυτάτου νεκροταφείου, τὸ ὅποιον ἐπλήρου ὁλόκληρον ὁ νεκρὸς τοῦ **Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου**. Τὴν ὑστάτην αὐτοῦ πνύην διεδέχθη νεκρικὴ σιγὴ ἀπάντων τῶν κατοίκων τῆς πρωτεύουσας τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους. Οἱ βραδεῖς καὶ πένθιμοι ἤχοι τῶν κωδῶνων τῶν ἐκκλησιῶν ἠκούοντο μόνον ἐν τῷ μέσῳ τῆς βαθυτάτης ἡρεμίας, ὑπενθυμίζοντες τοὺς βωβούς κρότους τῶν τηλεβόλων ναυαγῆσαντος πλοίου. . .

Ἡ παιδιότης πρὸ μικροῦ ἀπεχαιρέτισε τὴν πόλιν τῶν 'Αθηνῶν, εἰς δὲ τὰ βλέμματα ὅλων διαφαίνεται βαθύτατον πένθος, τοῦ ὁποίου τὸ αἷτιον πάντες γινώσκουμεν, ἀλλ' οὐδεὶς τοῖμα νὰ προφέρῃ, ἵνα μὴν ἐκραγῇ ἡ ψυχὴ του εἰς λυγμοὺς παιδικούς. Τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς ὑπερβαίνει τὴν σκληρότητα πάσης καρδίας. Ὁ ἐπικαλύψας τὴν πόλιν τῶν 'Αθηνῶν μελανὸς πέπλος ἀναστρέφει καὶ τὰ χρονικὰ σημεῖα τοῦ ἐνιαυτοῦ, τὰς δὲ ἡμέρας τῆς ὑψίστης εὐθυμίας μετατρέπει εἰς ἡμέρας ὑψίστης συμφορᾶς.

*

Ἐκεῖ παρὰ κάτω παρὰ τὴν πλατεῖαν τὴν «Ἐλευθερίας» καὶ ἐν τῷ δημοτικῷ κέντρῳ αὐτοῦ οἶκος κεῖται ὁ νεκρὸς τοῦ **Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου**. Πρὸ μικροῦ ἀκόμη τὸ ὕστατον αὐτοῦ μεῖδιμα ἐπλανᾶτο ὑπὸ τῶν χειλέων του, ὡς ἡ τελευταία ἀκτὴς τοῦ ἡλίου ἐν αἰθριωτάτῳ οὐρανῷ πρὸ τῆς δύσεώς του. Πρὸ μικροῦ μόλις ἡ ἐξησθενημένη αὐτοῦ πνοὴ ἐξωογόνει χιλιάδας ψυχῶν, καὶ ἡ ἀποσβενημένη ὁλονὲν λαλιά του συνεκράτει ἐν αὐταῖς παρήγορον τὴν ἐλπίδα. Ἀλλ' ἔπαυσε νὰ λαλῇ καὶ νὰ πνέῃ καὶ οὐδὲ μεῖδιον πλέον!

— Μετὰ τὸν Δεληγεώργην, τὸν Ζαῦμην, τὸν Βούλγαρην, καὶ ἄλλους ὑπέκυψε καὶ ὁ ἐπιφανέστερος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος πολιτευτῆς, ἐν μέσῳ δὲ τῆς σκοτίας, ἥτις περιβάλλει τὸν πολιτικὸν ἡμῶν ὀρίζοντα, κατεχόμεθα ὑπὸ κρυεροῦ

φρίδου, μὴ ἐνορῶντες ἐν αὐτῷ εἰμὴ λιποψυχούσας τινὰς πυγολαμπίδας· τοὺς ἀστέρας πρέπει νὰ ζητήσωμεν εἰς τὸν οὐρανόν!

*

'Απὸ τὴν δευτέραν ὥραν τοῦ Σαββάτου, πλῆθος πολὺ συνέρρεεν ὑπὸ τὸν οἶκον τοῦ **Κουμουνδούρου**, τὰ δὲ μελανά ἐμβλήματα, ἅτινα περιεζώνουν τοὺς ἐξώστας καὶ τὰ παράθυρα τῆς οἰκίας δὲν ἄφινον οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν, ὅτι ὁ μέγας ἀσθενὴς δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐν τῇ ζωῇ! Ἀνῆρχετο τότε περίτρομον τὸ πλῆθος τὰς βαθμίδας τοῦ πενθοῦντος οἴκου καὶ ἐξήτει νὰ ἴδῃ τὸν προσφιλῆ του νεκρόν· μετὰ μικρόν τὸν ἀνεύρισκεν, ἀλλ' ἅμα δὲν τὸν ἀνεγνώριζε, τοσοῦτον ἡ νόσος καὶ ὁ χρόνος εἶχον ἀλλοιώσει τοὺς γλυκεῖς καὶ εὐγενεῖς αὐτοῦ χαρακτῆρας.

Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς μεγάλης αἰθούσης τοῦ οἴκου ἐστήθη τὸ βάθρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου κατετέθη τὸ λεψάνον τοῦ **Κουμουνδούρου**. Μάστιγν προσπαθῶν ν' ἀναγνωρίσω ἐν τῇ σφρῷ ἐκείνῃ τὴν ζωηράν καὶ θυμηδὴν μορφήν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Ὁ θάνατος ἀπέσβεσε καὶ αὐτὸ τὸ μεῖδιμα ἀπὸ τῶν χειλέων του σὺν τῷ ὁποίῳ ἐγεννήθη ὡς δίδυμος ἀδελφὸς ὁ **Κουμουνδούρος**. Οἱ ὀφθαλμοὶ του δὲν ἐκλείσθησαν μόνον, ἀλλ' ἐξηφανίσθησαν ἐν ταῖς κόγχαις αὐτῶν· τὰ μῆλα τοῦ προσώπου του ἐξογκώθησαν μικρόν, ἐν ᾧ αἱ παρεαὶ τοῦ ἐκοιλώθησαν εἰς βαθμὸν καταπληκτικόν. Μόνος ὁ μύσταξ καὶ τὸ μικρόν αὐτοῦ ὑπογένειον διεσώθησαν ἐκ τῆς παραμορφώσεως ἐκείνης μορφῆς.

*

Σιγὴ, σιγὴ ἄψυχος ἐπικρατεῖ ἐν τῇ τετραγώνῳ αἰθούσῃ, πληρομένη ἀκαταπαύστως ὑπὸ ἀνθρώπων προσερχομένων μετ' εὐλαβείας νὰ ἀσπασθῶσι τὸν μέγαν νεκρόν. Ἐν τῇ πληθύνῃ ἐκείνῃ τοῦ συμπευκνωμένου πλήθους δὲν ὑπάρχει διάκρισις φύλου καὶ ἡλικίας, ὀνομάτων καὶ κοινωνικῆς τάξεως. Τοὺς πάντας ἐκεῖ καλεῖ τὸ αὐτὸ καθήκον, καὶ πάντες κατέχονται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος. Ὁ θάνατος τοῦ Κουμουνδούρου ἐπληξεν ὅλους εἰς τὴν καρδίαν καὶ συνωθοῦνται τώρα περὶ τὸν νεκρόν αὐτοῦ διὰ νὰ τὸν ράνωσι μὲ τὰ δάκρυά των!

Ἐν μιᾷ στιγμῇ πληροῦται ὁ οἶκος ὁλόκληρος καὶ οἱ θάλαμοι αὐτοῦ καὶ οἱ διάδρομοι καὶ ἡ κλίμαξ καὶ ἡ εἴσοδος καὶ τὰ προαύλια καὶ ἅπας σχεδὸν ὁ εὖρυς παρὰ τὴν πενθοῦσαν οἰκίαν χώρος. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς πληθύσεως ἐκείνης, ἥτις κινεῖται ὁλονὲν καὶ συνταράσσεται, ἀκούονται ἐνίοτε

φωναι σπαρακτικά μιγνόμεναι μετὰ τῶν ἐπιθέτων προστάτης, εὐεργέτης, πατριώτης καὶ ἄλλων, ἅτινα κινοῦσιν εἰς δάκρυα καὶ τὴν ἀπαθεστέραν καρδίαν.

Τὸ πλῆθος ὡς ἐξογκούμενον κύμα ἀνέρχεται ὅλον ἐν τὴν κλίμακα καὶ ἐν τῇ ἀκατασχέτῳ αὐτοῦ πόθῳ τοῦ νὰ ἀσπασθῇ τὸν ἡγαπημένον νεκρὸν τοῦ συνωθεῖται θορυβῶδως, διότι γνωρίζει ὅτι ὁ πρὸ μικροῦ ἀσθενὲς τοῦ δὲν τάρασσεται πλέον ὑπὸ τοῦ θορύβου! Καὶ παρελαύνει ὅλον ἐκεῖνο τὸ πλῆθος περὶ τὸ βᾶθρον καὶ ἵσταται μικρὸν καὶ ἀναβαίνει τὰς βαθμίδας αὐτοῦ καὶ ἀσπάζεται τὸν κατακείμενον νεκρὸν μετ' ἀληθοῦς ἄλγους καὶ ἀπέρχεται εἰτα μὲ τὴν καρδίαν τοῦ μικροῦ ἐλαφρυνθεῖσαν ἐκ τῶν δακρύων, ἅτινα τὴν ἐπλημμύρουν!

*

Ἡ μεγάλη αἴθουσα, ἐν ἣ κεῖται ὁ νεκρὸς, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ τῆς οἰκίας ἐκαλύφθησαν ὑπὸ μελάνων ὑφασμάτων καὶ δὲν ὑπάρχει ἀντικείμενον ἐν τῇ πρὸ μικροῦ διαγελῶντι οἴκῳ ὅπερ νὰ μὴ φέρῃ τὸν πένθιμον πέπλον. Νομίζεις, ὅτι σὺν τῇ ἀποσθεσθέντι μειδιάματι τοῦ Κουμουνδούρου ἀπέπτα καὶ πᾶσα χαρὰ ἀπὸ τοῦ οἴκου αὐτοῦ.

Εἰς πᾶν δωμάτιον διαγιγνώσκεις μορφὰς ἀλγούσας καὶ εἰς πᾶσαν γωνίαν βλέπεις κλαίοντας ὀφθαλμούς. Ἐκλαμβάνεις ὅλον ἐκεῖνον τὸν πενθοῦντα κόσμον ὡς ἀδελφὸν ἢ υἱὸν τοῦ ἀποθανόντος· ἀλλ' ὅταν ρίψῃς τὸ βλέμμα σου πρὸς τὸν ἐξοχὸν καὶ εὐεργετικὸν βίον τοῦ Κουμουνδούρου, καὶ ὅταν νῦν ρίψῃς αὐτὸ πρὸς τὴν νεκρὴν ἐκεῖνην σορὸν καὶ ἀτενίσῃς τὴν συμπαθεῖ πλὴν μαρτυρήσασαν ἐκεῖνην μορφήν, γίνεσαι ὡς ἀδελφὸς ἢ τέκνον τοῦ γηραιοῦ νεκροῦ καὶ κλαίεις μετὰ τὸσου ἄλλου ἀπορφανισθέντος κόσμου.

*

Παρὰ τὴν νεκρικὴν αἴθουσαν καὶ εἰς τὸ βᾶθος τοῦ ἀντιθαλάμου αὐτῆς, κάθεται βρυπενθὲς καὶ σιγῶς ὡς τάφος ἢ σύζυγος τοῦ Κουμουνδούρου. Εἶνε καταβεβλημένη ὑπὸ τῶν πόνων καὶ τῆς ἀσθενείας, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ τῆς δὲν δύνανται πλέον νὰ διερμηνεύσωσι τὸν ἀμάθητον πόνον τῆς. Ἀλλ' ὅταν ὁμᾶς συμπαθουσῶν γυναικῶν ἔρχεται νὰ τὴν παρηγορήσῃ, ὅταν οἱ στέφανοι κατατίθενται ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τῆς συντρόφου, ὅταν τὰ σωματεῖα καὶ οἱ σύλλογοι διαδέχονται ἀλλήλους, καὶ παρέρχονται ἀσπαζόμενοι τὴν χεῖρά τῆς, τότε, ὡς τότε ἡ ἀτυχὴς χίρα ἀνοίγει τὰ χεῖλη τῆς καὶ τονίζει βαθύ μοιρολόγι εἰς τὸν γηραιὸν τῆς Μένης λέοντα.

Ἀλλ' ἰδοὺ ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον ἔρχονται νὰ κατατίθωσιν ἐπὶ τῆς σοροῦ τοῦ μεγίστην σειρὰν στεφάνων, καὶ ἐπὶ τούτων πάλιν ἄλλον, καὶ μετὰ μικρὸν νὰ καλυφθῇ ὁ νεκρὸς ὑπὸ ἀνθέων, ἀρωμάτων καὶ ταινιών. Πᾶσα ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ δούλη καὶ ἡ ἐλευθέρη δὲν λησμονεῖ τὸν μέγαν προστάτην τῆς καὶ σπεύδει νὰ καταθέσῃ ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τοῦ στεφάνους. Πᾶσα γωνία ἐλληνικὴ καὶ πᾶσα καρδία θέλει νὰ στεφανώσῃ τὸν ἐξέχον ἄνδρα, καὶ ὅταν ἐπὶ τῆς σοροῦ αὐτοῦ ὑφύονται πυραμῖς δαφνοφόρων στεφάνων, τοὺς ὁποίους ὅλος ὁ Ἕλλην νικὸς λαὸς κατέθηκεν ἐπὶ τοῦ ἀρχηγοῦ του, ἐνθυμούμαι τὸ στίχον Ἑλληνος ποιητοῦ.

ἐδῶ κοιμᾶται ὁ λαὸς μὲ στέμμα βασιλέως.

*

Ἡ Κρήτη, ἡ αἰμυσταγὴς Κρήτη, ἔσπευσεν ἐκ τῶν πρώτων νὰ καταθέσῃ τὸν ἰδικόν της, οἱ δὲ ἀπλοῖκοι ἀλλὰ λεοντόκαρδοι αὐτῆς ἀρχηγοὶ ἐκλαυσαν ὡς παῖδες πρὸ τοῦ μεγάλου νεκροῦ, ὅστις ἡγάπησε τὴν δούλην νῆσον ὡς ἰδικὴν

τοῦ πατρίδα. Ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Ἡπειρος ἐξ ὅλων τῶν μερῶν αὐτῶν ἔτρεξαν νὰ καταθέσωσι στεφάνους εἰς τὸν ἐλευθερωτὴν των. Πᾶσα δὲ ἡ ἐλευθέρη Ἑλλάς πενθηφοροῦσα ἐδαφνηφόρησε τὸ πολυτιμώτερον τῶν τέκνων της.

Τὰ σωματεῖα ὅλα καὶ οἱ σύλλογοι κατέθηκαν στεφάνους.

Οἱ δῆμοι καὶ αἱ ἐπαρχίαι κατέθηκαν ἐπίσης τοιούτους καὶ ὅταν πᾶσαι αἱ ὁμάδες ἐξεπλήρωσαν τὸ θλιβερὸν τοῦτο καθήκον ἔσπευσαν οἱ ἰδιῶται νὰ συμπληρώσωσι τὴν ἔκφρασιν τῆς βαθείας εὐγνωμοσύνης καὶ κατετίθεντο ὅλον ἐν στέφανοι καὶ ἀπαγγέλλοντο ὅλον ἐν προσφωνήσεσι εἰς τὸν νεκρὸν.

Ὁ Στέφανος τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ φίλων συνωδεύθη ὑπὸ θερμῆς τοῦ Ζηνοπούλου προσφωνήσεως· ἐπίσης τοῦ δραματικοῦ συλλόγου, τῆς Κρήτης καὶ Θεσσαλίας, τῆς Μεσσηνίας, πολλῶν ἐπαρχιῶν καὶ πολλῶν δῆμων. Ἄλλοι πάλιν στέφανοι κατετίθεντο ἐν μυστηριώδει σιγῇ, ἀλλὰ κατεβρέχοντο ὑπὸ δακρύων, καὶ ἄλλοι συνοδεύοντο ὑπὸ λυγμῶν.

Ἡ συρροὴ τοῦ πλῆθους ὅλον ἐν αὐξάνει καὶ ὅσον προσεγγίζει ἡ στιγμή τῆς ταφῆς τοσούτον γίνετα πολυπληθεστερα. Παῖδες, γέροντες, γυναῖκες ἔρχονται νὰ ἀσπασθοῦν τὸν νεκρὸν. Τὸ ἀλγεινὸν αἶσθημα ὑπὸ τοῦ ὁποίου κατέχονται πάντες δὲν σταματᾷ ἕως ἐδῶ: τὰ δάκρυα καὶ οἱ ἀσπασμοὶ δὲν εἶναι ἐπαρκῆ· ἡ καρδία στενοῦται ἐν τῇ σιγαλῇ ταύτῃ ἐκδηλώσει τοῦ πόνου· θέλει νὰ λαλήσῃ καὶ λαλεῖ: λαλεῖ διὰ τῶν λυγμῶν, διὰ τῶν ἀπεγνωσμένων φωνῶν καὶ

διὰ τῶν ἀσυναρτήτων λέξεων!

Τὴν ἐσπέραν ἡ ἐκδήλωσις τοῦ πόνου λαμβάνει παθητικώτερον χαρακτήρα. Ἡ ψυχὴ κλαίει ἀνετώτερον ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς νυκτός καὶ ὑπὸ τὸν πέπλον τοῦ πένθους νομίζει ἐκυτὴν μόνην καὶ τὰ δάκρυά της ρέουσιν ἀφθονώτερον. Περὶ τὸν σωρὸν τοῦ νεκροῦ ἀνέρχεται χορὸς γυναικῶν αἰτινες θὰ μοιρολογήσωσι τὸ τέκνον τῆς μάνης. Ὑπὸ τὸ μόνον καὶ σπαρακτικὸν ἐκεῖνο μοιρολόγι δὲν ἀντέχει οὐδεμία καρδία, οἱ δὲ πένθιμοι αὐτοῦ ἤχοι σὲ ρίπτουσι εἰς τὰς βραχώδεις ἀκτὰς τῆς Λακωνίας, ἐν αἷς θρηνοδοῦσι μάγισσαι πρὸ μικροῦ ἀποπτᾶσαν ψυχὴν. Τὰ θρηνώδη ἐκεῖνα ἄσματα φέρονται πολλάκις ἐπὶ τῶν πτερύγων τῆς ὑψηλοτέρας ποιήσεως. Ἀκούσατε πῶς ὁ λαὸς ἐκφράζει τὰ αἰσθήματά του.

Τὸ αἷμα ποῦ σοῦ ξμειρε νὰ τῶχης στὴν ψυχὴ σου.

Σήμερα μαῦρος οὐρανὸς, σήμερα μαῦρ' ἡμέρα
Σήμερα κλαίει ὁ οὐρανὸς τὸν γέρο του πατέρα.

Ὁ ἥλιος ἐβασίλευσε καὶ γίνηκε σκοτάδι
γιατὶ ὁ μέγ' Ἀλέξανδρος θὰ καταβῇ στὸν ἄδη.

Εἶναι ἤδη βαθύ μεσονύκτιον, ἐνῷ ὁ κόσμος ἀποσύρεται βαθμηδὸν ὅπως ἐπανεβῇ αὐριον σύσσωμος καὶ παρακολουθῇ τὴν ἐκφορὰν τοῦ νεκροῦ του. Τινὲς ἀκόμη μετ' εὐλαθείας προσέρχονται νὰ γονυπετήσωσι πρὸ τοῦ ἀνθρωπευοῦς ἐκεῖνου σωροῦ. Οὐδὲ ἐν ἄνθος ἀναθάλλει πλέον ἐν τοῖς ἀγροῖς καὶ τοῖς κήποις, ὅλα ἀρωματίζουν τὸν περιφανῆ ἐκεῖνον νεκρὸν. Καὶ τὰ τεχνητὰ ἀκόμη μέχρι τοῦ τελευταίου ἐξέλινον ἀπὸ τῶν καταστημάτων, ἐν ᾧ αἱ πολύχρωμοι ταινίαι δὲν κυμαίνονται πλέον ἐπὶ τῶν βιτρινῶν των. Ταύτας ἀντικατέστησαν νῦν μελαναὶ σκέπαι.

ΟΙ ΚΑΤΑΤΕΘΕΝΤΕΣ ΣΤΕΦΑΝΟΙ

Ἐν τῇ οἰκίᾳ χθὲς ἀπὸ τῆς πρωτῆς μέχρι τῆς δεκάτης

τῆς νυκτὸς ἦτο ἀδιάκοπον τὸ θλιβερόν προσκύνημα τοῦ πλῆθους πρὸ τοῦ νεκροῦ· περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἡ συμφορὴ ἐπιτείνεται· δυσκόλως δύναται τις, διασχίζων τοὺς πληρουντας διαδρόμους καὶ αἰθούσας, νὰ φθάσῃ πρὸ τοῦ νεκρικοῦ βωμοῦ. Ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς οἰκίας ἀποπνέει πνιγερὰν θαλπερότητα, ἐν ᾗ ἀναμίγνυται διακεχυμένον πένθιμόν τι ἄρωμα καιομένου δενδρολιβάνου. Θύραι, παράθυρα, στύλοι, γωνίαι, εἰκόνες, καθρέπται, τράπεζαι, καθίσματα εἰσὶν ἐνδεδυμένα τὸ βαρὺ προσωπεῖον τοῦ πένθους.

Ἡ αἰθουσα, ἐν ᾗ ἐπὶ μεγαλοπρεποῦς καὶ ὑψηλοῦ ἱκρίου ἀπετέθη ὁ νεκρὸς, εἶνε στενόχωρος· δὲν δύναται νὰ συμπεριλάβῃ ἐν ἀνέσει τὸν πλοῦτον τῶν προσερχθέντων στεφάνων, ὑπὸ τῶν ὁποίων τὴν μοσχοβολοῦσαν καὶ ἀκτινοβολοῦσαν πληθὺν κατὰκειται ἡμικεκρυμμένος ὁ νεκρὸς. Καὶ φύσις καὶ τέχνη ἐν ἀμίλλῃ προσεφέρθησαν νὰ ὠραίσωσι τὸν θάνατόν του· ἄνθη, ἄνθη καὶ ταινίαι ποικιλόχροοι καὶ χρυσὸς καὶ μέταλλα· πολυτέλεια καὶ ἄρωμα καὶ στιλπνότης. Ἐπὶ τοῦ φερέτρου περιπλέκονται ἀτάκτως στέφανοι, τῶν ὁποίων εἰς μάτην ἀναζητεῖς τὰς τεθαμμένας ταινίας· καὶ ἐξω τοῦ φερέτρου προκύπτουσι ταινίαι, τῶν ὁποίων μετὰ δυσχερείας ἀνευρίσκεις τοὺς ἀφ' ὧν ἐξαρθῶνται στέφανοι. Ἀλλ' οἱ μέγιστοι καὶ λαμπρότεροι αὐτῶν ἀνῆρτηνται πέριξ τῶν τοίχων τῆς αἰθούσης, ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν :

Τῶν ἐν Πειραιεὶ Οἴνουντίων.

Τοῦ Χρηματιστηρίου.

Τῶν ἐκ τοῦ σεισμοῦ παθόντων Χίων.

Τῶν ἐμπόρων Καλαμῶν.

Τῶν ἐργοστασιαρχῶν Πειραιῶς.

Τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ φίλων, δάφνειαι.

Τοῦ Δήμου Πατρῶν.

Μεθ' οὗς οἱ ἐπὶ τοῦ νεκροῦ ἀποτεθειμένοι στέφανοι, ἐρίζοντες περὶ φιλοκαλίας καὶ μεγέθους καὶ λαμπρότητας, ἦσαν οἱ ἑξῆς :

Τῆς οἰκογενείας Δεληγώργη.

Τῆς ἀτμοπλοϊκῆς ἐταιρίας.

Τῆς ἐταιρίας τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου.

Τῆς Κρήτης, εὐγνωμονούσης, δάφνειαι.

Τῆς Ἀθηναϊκῆς λέσχης.

Τῶν μεταλλουργῶν Λαυρίου.

Τῆς οἰκογενείας Ρικᾶκη.

Τῆς ἐφημερίδος *Πρωΐας*.

Τοῦ *Τηλεγράφου*.

Τῆς *Νέας Ἐφημερίδος*.

Τῆς ἐπαρχίας Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς.

Τῆς οἰκίας Δουροῦτη.

Τῆς συνοικίας Νεαπόλεως.

Τῆς Φθιώτιδος.

Τῶν ἀπόρων παίδων.

Τοῦ συλλόγου *Παρθασοῦ*.

Τοῦ *Βύρωνος*.

Τοῦ *Εργατικοῦ Τυπογραφικοῦ Συνδέσμου*.

Τοῦ διδασκαλικοῦ Συλλόγου.

Τῆς ἐπαρχίας Ἀργεῶς.

Τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου, μετὰ τὰς ἑξῆς πέριξ ἐπιγραφάς :

Ζαρνάτα—Καρδαμύλη—Μάνη—Λεῦκτρον—Ἀβία—Ἀρεό-

πολις—Μέση.

Τοῦ ἐν Σύρῳ συλλόγου.

Τοῦ ἐν Ἀνδρῳ συλλόγου.

Τοῦ Μουσικοῦ καὶ Δραματικοῦ Συλλόγου.

Τοῦ Δήμου Ἐρμουπόλεως.

Τῆς οἰκογενείας Παχῦ.

Τοῦ ἐκπαιδευτηρίου Ἀντωνιάδου.

Τῆς Δευκάδος.

Τῆς ἐπαρχίας Ἀρτης.

Τῆς οἰκογενείας Βαλτατζῆ.

Τοῦ πρεσβευτοῦ Ράδοβιτς.

Τοῦ Δήμου Τρικκάλων.

Τῆς οἰκίας Μ. Μελά.

Τῆς Ἀρτης καὶ Θεσσαλίας.

Τῆς οἰκίας Κεχαγιά.

Τῶν προσφύγων Χίων.

Τοῦ Δήμου Παμψίου.

Τῆς ἐν Ζακύνθῳ λέσχης ὁ Ζακύνθος.

Τῆς οἰκογενείας Ρώμα.

Τῶν ἐλλήνων ἠθοποιῶν.

Τῆς οἰκογενείας Μελετοπούλου.

Τῶν ἐπαρχιῶν Ἀλμυροῦ, Δομοκοῦ καὶ Φαρσάλων.

Τῆς ἐπαρχίας Ἡλείας.

Τῆς Ἰσραηλιτικῆς κοινότητος Τρικκάλων.

Τῆς οἰκογενείας Σκουζέ.

Τοῦ Δήμου Κολονίδων.

Καὶ ὠραία ἀνθοδέσμη τῆς Κυρίας Συγγροῦ.

Ἐν ὅλῳ 53. Τὰς ταινίας τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν εἶχεν ἐπιγεγραμμένας διὰ τῶν θερμότερων ἐκφράσεων ἢ εὐγνωμοσύνη, τὸ πένθος, ἡ τιμὴ.

Ὁ καλλαισθητικώτερος στέφανος ἦν ὁ βαθὺς κυανοῦς τῆς οἰκογενείας Δεληγώργη.

Περὶ τὴν ἐνδεκάτην τῆς νυκτὸς ἀραιωθέντος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προσερχομένων, ὁ νεκρὸς ἐτέθη ἐντὸς τοῦ ἐπισήμου φερέτρου τοῦ διὰ τὴν κηδεῖαν προωρισμένου. Τὸ φέρετρον εἶνε κεκαλυμμένον διὰ μαύρου ὑφάσματος ποικιλομένου ὑπὸ μεταξίνων κροσσῶν καὶ λευκῶν ταινιῶν. Οἱ στέφανοι εἶχον συγχομισθῆ ὅπως τεθῶσιν ἐπὶ τῶν πρὸς τοῦτο κατασκευασθέντων ξυλίνων ἀκοντίων· καὶ ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ νεκροῦ παρέμενε μόνον μία ἐρυθρὰ καμέλια, καὶ δύο ἀνθοδέσμαι παρὰ τοὺς πόδας. Τὸ ζεύγος τῶν νεκρωσίων λαμπτήρων ἐπέχεε τὸ ἀμυδρόν καὶ μελαγχολικὸν αὐτοῦ φῶς.

ΑΙ ΟΔΟΙ

Ἀπὸ πρωΐας αἱ ὁδοὶ Αἰόλου καὶ Ἑρμοῦ κατεγίνοντο νὰ ἐνδυσθῶσι τὴν πένθιμην αὐτῶν στολήν, δι' ἧς νὰ ὑποδεχθῶσι τὴν δι' αὐτῶν παρελάσουσιν κηδεῖαν. Πρὸ πάντων ἡ ὁδὸς Ἑρμοῦ παρίστα ἀξιοσημείωτον φαινόμενον πανηγυρικοῦ πένθους. Ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους αὐτῆς ἕκαστος ἐξώστης ἐκαλύπτετο ὑπὸ μελανοῦ κυματόεντος ὑφάσματος, ἕκαστον ἐμπορικὸν κατὰσθημα ἐπὶ τῶν θυρῶν καὶ τῶν παραθύρων αὐτοῦ ἐξήπλωσε πολὺπτυχα καὶ βαρέα μαῦρα παραπετάσματα. Ἐνίοτε μέσῳ τοῦ πένθους προέκυπτον ἐπάργυρα τὰ ἀρχικά στοιχεῖα τοῦ νεκροῦ ἢ ἐστεφανωμένη δι' ἀνθέων ἢ εἰκὼν αὐτοῦ. Μαῦραι σηκαίαι ἀπὸ τινων ἐξωστῶν καὶ καταστημάτων ἐκυμάτιζον καὶ ποῦ καὶ ποῦ ἡ Ἑλληνικὴ γαλανόλευκος ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ πένθους τετυλιγμένη. Τὴν μᾶλλον φιλόκαλον διακόσμησιν ἐν τῇ ὁδῷ Ἑρμοῦ ἐπεδείκνυε τὸ ἐμπορικὸν τοῦ κ. Γκιάρα, ἐν τῇ Αἰόλου δὲ ὁ ἐξώστης τοῦ χρηματιστηρίου. Δύο εἰκόνες παριστῶσαι τὴν κηδεῖαν καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Γαμβέτα ἀναρτηθεῖσαι πρὸ ἐμποροραπτικοῦ τινος ὑπὸ τὴν μεγάλην οἰκίαν Μελά συνεκάλει κύκλῳ πολλὰς θεωμένας. Ἐν γένει ἡ τῆς ὁδοῦ ἐκείνης διάβασις προῦνάλει συγκινητικὰ αἰσθήματα. Παρατη-

ροῦμεν μόνον ὅτι τινὲς τῶν κ. καταστηματαρχῶν ἠδύναντο νὰ ὡσι γενναίωτεροι περὶ τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ἄλγους τῶν. Ἀλλὰ ἡ μᾶλλον πρωτοφανὴς καὶ ἐπιβάλλουσα καὶ μεγαλοπρεπὴς παράστασις τοῦ πένθους ἐξεχέετο ἀπὸ τοῦ φωτός τῶν ἀναμμένων φανῶν τοῦ φωταερίου, ἐκφεύγοντος διὰ μέσου τῆς σκιάς πενθίμου αὐτῶν περιβολῆς. Ἐφαίνοντο ὡς τόσοι ὀφθαλμοὶ καταπεπυρωμένοι ὑπὸ τῶν δακρύων ἀνοιχθέντες διὰ νὰ προῖδωσι τὸ ὕστατον τὸν ἐθνικὸν πολιτευτὴν, καὶ νὰ κλεισθῶσι πάλιν.

Η ΠΑΡΕΛΑΣΙΣ

Καθόσον ἐξικνεῖται ἡμῖν ἡμῶν, δὲν ἐνθυμούμεθα κηδεῖαν ὁμοίαν τῆς τοῦ Κουμουνοδούρου, καὶ ὅταν ἀπὸ μεμακρυσμένης τινὸς γωνίας ἀπομάσσοντες τὸ δάκρυ ἡμῶν θεώμεθα τὴν πληθύν τῶν στεφάνων καὶ τὴν πληθύν τῶν παρασῆμων, καὶ τὸ. πληθυσμὸν ὁλοκλήρου τῆς πρωτευούσης καὶ ὁλόκληρον τὸν Ἑλληνισμὸν ἀντιπροσωπεύμενον ἐκεῖ, καὶ κινούμενον ὅλον ὅμοῦ ὡς τὰ κινητὰ ἐκεῖνα δάση τοῦ Μάκμπεθ, καὶ εἰδομεν ἀκόμη ὅλους τοὺς ἐξώστας καὶ ὅλας τὰς οἰκίας πενθηφορούσας, καὶ τοὺς φανούς ἀναμμένους ὑπὸ μαύρην καλύπτρην ὡς σκηνογραφίαν τοῦ Βάγνερ, καὶ εἶδομεν ἄλλον κόσμον ἐν τοῖς ἐξώστασι καὶ τοῖς παραθύροις καὶ ταῖς στέγαις καὶ εἰς τὰ δένδρα ἀκόμη ὡς ἀγέλην πτηνῶν καταφυγόντα, διὰ νὰ ἴδῃ ἐκεῖθεν διερχόμενον τὸ σεπτὸν φέρετρον, καὶ τὴν ἐρήμωσιν ὅλων τῶν ἄλλων ὁδῶν τῆς πρωτευούσης καὶ τὸ ἐρημικὸν κλείσιμον ὅλων τῶν ἐργαστηρίων, καὶ ὅταν εἶδομεν ἀκόμη τὸ ἀνχρίθητον πλῆθος διακλαδούμενον δι' ὅλων τῶν στενωπῶν καὶ δι' ὅλων τῶν διόδων, ὅπως κατορθώσῃ νὰ ἔλθῃ καὶ καταλάβῃ σπιθαμὴν τόπον ἐν ταῖς ὁδοῖς ὅθεν ἔμελλε νὰ διέλθῃ ἡ πομπή, καὶ κατόπιν χυνόμενοι ἀνά τὰς ἄλλας ὁδοὺς καὶ ἀνερχόμενοι εἰς τὰ γραφικὰ τῆς πόλεως ἡμῶν ὑψώματα, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, εἰς τὴν πεπτωκυῖαν στήλην, παρὰ τὰς λοιπὰς ἀδελφάς τῆς παρέχουσας ὡς τὴν εἰκόνα τοῦ μεγάλου ἀνδρός, ὅστις ἐκηδεύετο, εἰς τὴν Ἐκθεσὶν καὶ τελευταῖον εἰς τὸ Κοιμητήριον διὰ νὰ τὸν ἀσπασθῇ ἀκόμη ἅπασι, διὰ νὰ ἴδῃ πῶς θὰ τὸν ἐξυμνήσωσι καὶ ποῦ θὰ τὸν ἐνοποῖσωσι τὸν προσφιλεῖ τοῦ νεκροῦ, μὴ εὐχαριστούμενοι δὲ εἰς ὅλα αὐτὰ διερρυγνύετο εἰς δάκρυα ὅμοια μὲ νηπίου τὸ ὁποῖον ἀπώλεσε τὴν μητέρα του καὶ ζητεῖ ἀποπλανημένον νὰ τὴν εὕρῃ, ὅταν ὅλα αὐτὰ παρέστησαν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου ἡ διάνοιά μου μ' ἔφερεν εἰς ἄλλους νεκρούς, λειποψυχῶν δὲ ἐφέλλισα :

Ἡ πτωχὴ Ἑλλάς σήμερον θάπτει τὸν Γαμβέτταν της !

Μόνῃ ἡ ἀπλὴ μνεῖα τῶν κατὰ τὴν πομπὴν ἦτο ἰκανὴ νὰ πληρώσῃ πολλὰς σελίδας τῆς ἐφημερίδος μας. Αἱ ὁδοὶ διὰ τῶν ὁποίων διήλθαιεν ὁ νεκρὸς ἦσαν κατὰ μέστωι ἀνθρώπων ὅσοι δὲν ἠκολούθουν κατέφυγον εἰς τοὺς ἐξώστας καὶ τὰ παράθυρα. Ὅπόθεν διήρχετο ὁ νεκρὸς ἐρραίνετο ὑπὸ ἀνθέων, αὐρῶν καὶ δάφνης, ἀπανταχοῦ δὲ μανδύλια ἀπέμασσον βρεγμένους ὀφθαλμούς.

Οἱ στέφανοι κρατοῦνται ὑπὸ φοιτητῶν, μελῶν διαφόρων συλλόγων καὶ ἄλλων, παρελαύνουσι δὲ πάντες μετὰ τάξεως καὶ ἐπιβάλλοντος πολλοῦ. Ὁ τῶν Κρητῶν ἐκ δάφνης, ὁ τῆς Φῖου πολὺ τιμος, ὁ τοῦ Δήμου Ἀθηναίων ὑπερμεγέθης, ὁ τῶν πολιτικῶν τοῦ νεκροῦ φίλων σημαντικὸς, ὁ τῆς Θεσσαλίας κατάλευκος, ὁ τοῦ Πειραιῶς πολυτελής ὁ τῆς Βουλῆς καὶ πολλοὶ ἄλλοι κινῶσι τὴν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἐκπλήξιν.

Πᾶσα ἡ φρουρὰ προπορευομένη τῶν μουσικῶν παρακολουθεῖ τὴν κηδείαν.

Οἱ εὐέλπιδες ἀποτελοῦν τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τῆς στρατιωτικῆς ἀκολουθίας· ἔπεται τὸ μηχανικόν, τὸ πεζικόν, τὸ πυροβολικόν καὶ οἱ ἵππεις.

Ὅλοι οἱ ἐν τέλει, ἡ Βουλὴ καὶ ἡ Κυβέρνησις, τὰ σωματεῖα καὶ οἱ ἄνθρωποι, ἡ αὐλὴ καὶ πᾶσαι αἱ ὁμάδες, κατόπιν ἡ πρωτευούσα ὁλόκληρος περικλείεται ἐν τῇ στρατιωτικῇ ἐκείνῃ ζώνῃ.

Ἀπὸ τῆς ἀπομακρυσμένης καὶ πάλιν γωνίας μου σκιαγραφῶ τὸ μεγαλεῖον τῆς νεκρικῆς ταύτης πομπῆς, ἣτις ὁλονὲν παρελαύνει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου ἀτελεύτητος, καὶ μόνος ἐγὼ δὲν συμμετέχω αὐτῆς, ἀλλὰ κεκλιμένος παρὰ τὴν ταπεινὴν μου τράπεζαν κλαίω τὸν μεγάλον νεκρὸν μου.

Κόκ.

ΕΝ Τῇ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙ

Ἀπὸ τῆς δεκάτης ἔτι συρρέουσιν ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἐνθα τεταγμένοι ἐνθεν καὶ ἐνθεν στίχοι χωροφυλάκων καὶ κλητῆρων ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ ὑπαστυνόμου κ. Χωματιανοῦ τοποθετοῦσι τοὺς εἰσερχομένους. Ὁ γυναικωνίτης ἐπάνω εἶνε πλήρης. Πρῶτος ἐκ τοῦ διπλωματικοῦ σώματος ἀφικνεῖται περὶ τὴν ἐνδεκάτην καὶ τέταρτον ὁ πρέσβυς τῆς Ρωσίας μετὰ τῆς ἀκολουθίας του· μετ' αὐτοῦ ἀφικνοῦνται κατὰ σειρὰν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Γερμανίας, τῆς Γαλλίας, Τουρκίας, Ρουμανίας καὶ Αὐστρίας, ἅπαντες, ἅπαντες ἐν μεγάλῃ στολῇ, καταλαμβάνοντες τὴν δι' αὐτοῦ ὥρισμένην θέσιν ἀπέναντι τῶν βασιλικῶν ἐδρῶν. Ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου πρώτη καταφθάνει ἡ δεσποινὴ Ἀναργύρου μετὰ τῆς κυρίας Σαχίνη, κατόπιν δὲ ἡ Μεγάλῃ Κυρία μετὰ τῆς δεσποινίδος Κολοκοτρώνη, μελανειμονούσαι.

Ὁ βασιλεὺς ἐπιφαίνεται εἰς τὴν θύραν τοῦ ναοῦ προσεγγίζουσας τῆς μεσημβρίας, ἐν στολῇ στρατηγῶν. Τὸν συνοδεύουσιν οἱ Μεγάλοι Δούκες Κωνσταντίνοι, καὶ ὁ πρίγκιψ διάδοχος τῆς Δανίας, ὁ τόσῳ προσομοιάζων τῷ ἀδελφῷ βασιλεῖ. Ἀλλ' ἡ νεκρικὴ πομπὴ μόλις περὶ τὴν μίαν παρὰ τέταρτον σταματᾷ πρὸ τοῦ ναοῦ, ἐνεκα τῆς μεγίστης συρροῆς· καὶ ἐν τῇ μεταξύ ἀναμμένων ὁ βασιλεὺς αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ καλυφθῇ διὰ τοῦ μανδύου του, διὰ τὸ ὑπερβάλλον ἐν τῇ Μητροπόλει ψῆχος. Τὴν προσέγγισιν τῆς κηδείας προανακρούεται ὁ πένθιμος ἤχος τῆς προπορευομένης μουσικῆς, εἰς ἣν προστίθενται αἱ βραβεῖαι ἀνακρούσεις τῶν κωδῶνων τῆς Μητροπόλεως.

Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τῆς νεκρωσίου συνοδείας ἀποτελεῖται ὑπὸ μακροῦ συρφετοῦ ψαλτῶν, παππάδων καὶ ἀναγνυστῶν καὶ κανδυλαναπτῶν εἰσερόντων ἀναμίζ· οἱ μὲν παρέρχονται πρὸ τοῦ βασιλέως προσκλίνοντες ἐν κωμικῇ ἀδεξιότητι, οἱ δὲ παρέρχονται ἐν βλακίστῃ ἀδιαφορίᾳ. Μετ' αὐτοὺς ἀκολουθοῦσιν ὁ ἀρχιερατικὸς κληρὸς μετὰ τῶν ἱερέων, καὶ εἰσχομίζεται τὸ φέρετρον ὑποβασταζόμενον ὑπὸ τῶν οἰκείων καὶ συμπολιτῶν τοῦ νεκροῦ· ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ ναοῦ μέχρι τοῦ βωμοῦ ἐνθα ἀπετέθη, τὰς ἐπισθίας ταινίας τοῦ φερέτρου κρατοῦσι προσεληθόντες ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Κωνσταντίνου· τὰς ἐμπροσθίας δὲ ταινίας φέρουσιν ὁ στρατηγὸς Σούτσος καὶ ὁ Λομβάρδος.

Ἀλλ' ἤδη πᾶσα ἀπόπειρα πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως ἐντὸς τοῦ ναοῦ καθίσταται ἀδύνατος· τὸ πλῆθος εἰσβαίνει ὁρμητικῶς συμπαρασύρον καὶ τοὺς ἐν θέσει προνομιοῦχ' ἰσταμένους καὶ πληροῦν πάντα ἐκ τῶν προτέρων ὥρισμένον χώρον διὰ βαθμούς καὶ σωματεῖα. Πρὸ τῆς θύρας μάλιστα ἡ συνώθησις ὑπῆρξε τόσῳ βιαίᾳ, ὥστε κατέπεσαν Κυρίαί τινὲς, μία δὲ καὶ κινδυνώδως κατεπατήθη.

Μετά τὸ τέλος τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας, προσελθὼν ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν συγγενῶν του κατησπάσατο τὸν νεκρὸν, καὶ ἀνεχώρησε μετὰ τῆς ἀκολουθίας του.

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΥ

ΥΠΟ

ΛΕΩΝΙΔΑ ΔΕΛΗΓΕΩΡΓΗ

Δύσκολον εἶνε ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου ὁ προσήκων καὶ ἀληθὴς ἐπαινος, ἀφοῦ πάντες σχεδὸν οἱ μεγάλοι πολιτικοὶ αὐτοῦ ἀντίπαλοι προαπέθανον. Ἐκεῖνοι μόνον οἱ ἐπὶ μακρὰ ἔτη πολεμήσαντες αὐτὸν καὶ πολεμηθέντες ὑπ' αὐτοῦ, ἐκεῖνοι μόνον οἱ πολλὰ πονήσαντες καὶ καθόντες κατ' αὐτοῦ ἢ μετ' αὐτοῦ ἐν ἀκαταπαύστοις πολιτικοῖς ἀγῶσι θὰ ἠδύναντο σήμερον ἐπὶ τοῦ τάφου, ἀξιοπιστότερον παντός ἄλλου, νὰ εἴπωσιν ἡμῖν πόσον φοβερός ἀντίπαλος καὶ πόσον γενναίῳ νικητῇ ὑπῆρξεν ὁ προσφιλεὺς αὐτὸς ἐχθρὸς τῶν. Ἄν ζῶντες ἐδυσφόρουσαν πολλὰ καὶ ἐν τῇ ὁργῇ τῆς πάλης κατὰ τοῦ ἀνδρός ἐπὶ ταῖς συχναῖς αὐτοῦ νίκαις ἢ ταῖς δεξιαῖς ἀμύναις ἀνωμολόγουν ὅμως αὐτοῦ καὶ τῆς διανοίας τὴν δύναμιν καὶ τῆς καρδίας τὴν εὐγένειαν καὶ δὲν θὰ εἶχον σήμερον ἀνάγκην τῆς παρηγορίας τοῦ τάφου ἢ τοῦ ἐπιβάλλοντος παγκοίνου πένθους τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ὅπως ἐπαινέσωσιν αὐτόν. Ὁ Ἀλεξάνδρος Κουμουνδούρος περισσότερον τῶν ἄλλων εὐτυχῆσας ἐν τῇ πάλῃ καὶ μακρότερον αὐτῶν ἀπολαύσας τοῦ βραβεῖου τῶν ἀγῶνων, εἶπετο καὶ σφοδρότερον νὰ τύχῃ ἐν τῷ βίῳ ἐπιθέσεων. Κλεισθέντος ἤδη ἐσαεὶ δι' αὐτόν τοῦ σταδίου καὶ τῆς ἱστορίας κρινούσης τὰς πράξεις ἀντὶ κριτῶν ἀντιπάλων, σιγῶσιν ὁ θυμὸς καὶ τὸ συμφέρον, καὶ ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ καὶ αἱ πράξεις αὐτοῦ διαφαίνονται καθαρώτεραι.

Ὁ Ἀλεξάνδρος Κουμουνδούρος ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους ἐπλήρωσε κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν τὴν κυβερνητικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, ἐνεκα δὲ τούτου εἶδεν ἐνώπιόν του τοὺς περισσοτέρους καὶ δεινοτέρους ἐχθρούς. Ἀλλ' ἂν τούτους σχεδὸν πάντοτε διέσχισεν ἢ ἀπεμάκρυνεν, οὔτε εἰς τὴν τύχην τοῦτο ὀφείλεται, οὔτε εἰς τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ τὴν ραθυμίαν, ἀλλ' εἰς τὴν θαυμασίως ἁρμονικὴν πρὸς τὰς περιστάσεις καὶ τὰς ἀνάγκας φύσιν αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν ἀναλλοίωτον διατήρησιν καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ ζωῇ τοῦ αὐτοῦ ἀπαραιμίλλου ἐν τοῖς συγγρόνοις αὐτοῦ ἡθεσι κοινωνικοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τῆς πρώτης, ὑπέρτερος γενόμενος τῶν τετριμμένων ἔξεων, εἰργάσθη νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς νέας τάσεις τοῦ ἔθνους πρὸς τὴν πρόδον, διὰ δὲ τῆς δευτέρας εἰλκυσε καὶ συνεκράττησε τὴν δύναμιν τῶν ἀδυναμιῶν καὶ τῶν συμφερόντων τοῦ πολιτευομένου κόσμου. Διὰ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν πρόδον ἐδικαιολόγησε τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν κομματικὸν βίον, καὶ διὰ τούτου εἰργάσθη νὰ υπερτερῇ ἐκείνην ὅσον ἠδυνήθη. Μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου ἤρξατο πνεῦμα νεωτεριστικόν, πρὶν ἀκόμη ἢ μεταπολίτευσιν τοῦ 1862 ἀνοιχτὴν ἐλεύθερον τὸ στάδιον πρὸς τὰς μεταρρυθμίσεις, καὶ πρὶν ἢ μεγαλειτέρα διάχυσις φώτων γενικέσθῃ αὐτὰς ἐν τῷ τόπῳ. Μετὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ 1862 ἀνεζήτησε πανταχόθεν νέας ιδέας, ἀνεπέτασε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ πρὸς τὰς προοδευτικὰς γνώμας καὶ ἐχρησί-

μοποίησε τὴν μακρὰν αὐτοῦ διοίκησιν ὑπὲρ πολλῶν βελτιώσεων. Ἀλλ' ἐν Ἑλλάδι δυσκολώτατον τῷ πολιτευομένῳ νὰ πράξῃ ὅ,τι ἂν θέλῃ, ἢ ὅ,τι ὑπόσχεται, πολὺ δ' ὀλιγώτερον ὅ,τι ὁ τόπος ποθεῖ. Ἐν τῇ ἀνησυχῇ ἐλληνικῇ κοινωνίᾳ τοῦτο δὲν εἶνε μέγα τι κακόν, τὸ μέγα κακόν εἶνε νὰ παρασύρωμεν τὸ ἔθνος ὑποσχόμενοι ὅσα ἀδυνατοῦμεν ἢ ὅσα κακῶς γινώσκουμεν νὰ πράξωμεν. Ἐπὶ πολλοὺς ἀκόμη χρόνους εἴμεθα καταδεδικασμένοι νὰ ἀνεχώμεθα πολλὰ κακὰ, ἢ δὲ ἄμυνα ἔσται τίς μὴ αὐξάνων τὰ κακὰ θὰ πράξῃ τὸ περισσότερον ἀλλὰ ἀληθῶς καλὸν τῇ πατρίδι. Τὸ πέρασ τοῦτου, σήμερον τοῦλάχιστον, εἶνε σημαία χιμαιρικὴ διὰ κοινοβουλευτικὰ συμφέροντα.

Ὁ Ἀλεξάνδρος Κουμουνδούρος πεπεισμένος, ὅτι ἡ Ἑλλάς δὲν ἠδύνατο νὰ κυβερνηθῇ ἢ δι' ἐλευθέρων ἀντιπροσωπευτικῶν θεσμῶν εἰργάσθῃ ὑπὲρ τῶν ἐκλογικῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ καὶ ὑπὲρ τῆς ἐλευθέρως λειτουργίας τοῦ Κοινοβουλίου, ἐπράξε δὲ ταῦτα τόσῳ εἰλικρινέστερον ὅσῳ πεπλασμένος ἐκ φύσεως ἦτο ἵνα συγκατῇ καὶ ὁδηγῇ μεγάλα ἔθνη καὶ κόμματα. Τοῦτο ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ὤφειλεν εἰς τῶν τρόπων αὐτοῦ τὴν εὐπλαστον χάριν, εἰς τὴν εὐκαμψίαν τῆς διανοίας, εἰς τὴν εὐθύτητα τῆς καρδίας εἰς τὴν ἀμετάτρεπτον ἰσορροπίαν τῆς ψυχῆς καὶ ἐν ταῖς εὐτυχίαις καὶ ἐν ταῖς ἀτυχίαις τοῦ πολιτικοῦ βίου, εἰς τὸ συμβιβαστικὸν αὐτοῦ πνεῦμα. Καὶ δι' ὀλίγων νῦχαρίσται καὶ τὰ πάντα ἁρνούμενος δὲν δυσηρέσται. Προετίμα νὰ ὑποχωρῇ, ν' ἀδιαφορῇ, νὰ συμβιβάζεται, ὅπως ταχέως προχωρήσῃ ἐπὶ τὰ πρόσω, παρὰ νὰ ὑστερίξῃ ἐμμένων ὅπως κερδίσῃ περισσότερα ἢ καλλίτερα.

Ὁ αὐτὸς χαρακτὴρ προσομοίαν εἶπετο νὰ θελήσῃ καὶ ἐξωτερικὴν τῆς Ἑλλάδος πολιτικὴν. Πνεῦμα συμπράξεως μετὰ τῶν ἄλλων χριστιανικῶν λαῶν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἰμοῦ, πνεῦμα συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν Μεγάλων τῆς Εὐρώπης Δυνάμεων, πνεῦμα προσαρμογῆς πρὸς τὰς δυνάμεις καὶ τὰ συμφέροντα τῆς χώρας ἐνέπνεε τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ. Τόλμη εἰς τὸ διεγείρειν ἐξωτερικὰ ζητήματα ὅπως ὠφελήθῃ ἡ Ἑλλάς, ἀτολμία εἰς τὸ ν' ἀπολέσῃ αὕτη τὰ ὀλιγώτερα ρισκοκινδυνεύουσα ὑπὲρ περισσοτέρων, ὑπῆρξε τὸ αἶσθημα τῆς πλήρους πατριωτικῆς καρδίας του, τῆς πλήρους ἀνησυχίας, ἀλλὰ καὶ πλήρους ἐλπίδων ὑπὲρ μεγαλύνσεως τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ ἦ τὰν ἢ ἐπὶ τὰν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, ὡς ἀπόφασιν σιδηρᾶς θελήσεως καὶ ἀληθοῦς ὀργανιστικῆς διανοίας, παρασυρόσης σύμπαν τὸ ἔθνος μετὰ πεποιθήσεως, οὐδεὶς ὑπάρχει σήμερον ὁ ἐκφωνήσων, ὡς δὲ βαίνομεν θὰ ᾔνε θαῦμα καὶ τὸ νὰ ἐλπίζωμεν νὰ ὑπογράψωμεν ποτε συνθήκην ὁμοίαν τοῦ 1881.

Ἡ Συνθήκη τοῦ 1881 ὑπῆρξεν ἡ τελευταία πράξις τοῦ κυβερνητικοῦ βίου τοῦ Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου, πράξις καὶ εὐτυχὴς καὶ ἀτυχὴς, πράξις ἐφ' ἣ καὶ καθῆκον καὶ συμφέρον εἶχον ἀπέναντι τῶν ὑπὸ τὴν δουλείαν ἀδελφῶν καὶ ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης νὰ συθροπάσωμεν, ἀλλὰ πράξις ἣν ἐνέπνευσεν ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ σύνεσις τῶν περιστάσεων, καὶ πρὸ τῆς ὁποίας ἐκεῖνοι μόνον θὰ ἠδύναντο νὰ μεγαλυχῶσιν ὅσοι ἤθελον ἀποδείξει ὅτι ἐπίστανται νὰ παρασκευάσωσι καὶ ὁδηγήσωσι τὸ ἔθνος ἰσχυρόν εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα. Τότε, ἀλλὰ μόνον τότε, πρώτη ἡ μεγάλη ψυχὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου ἐνώπιον εὐτυχῶς ἐκβάσεως ἤθελε σκιρτήσῃ ἐκ τῆς χαρᾶς, καὶ λησμονοῦσα τὰς ἰδίας πράξεις ἤθελε χαιρετήσῃ μετὰ θαυμασμοῦ τὰς ἰδίας πράξεις ἤθελε χαιρετήσῃ μετὰ θαυμασμοῦ τὰς λαμπροτέρας τῶν ἄλλων. Ἐφ' ὅσον ὅμως τοιαύτας οὔτε εἶχον οὔτε παρασκευάζομεν, σήμερον τοῦλάχιστον, ἐφ' ὅσον οὐδεὶς τολμᾷ νὰ βεβαιώσῃ ὅτι καὶ ἄνευ τῆς μεγάλης